

או יאמר, אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר ה' ירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תפל ולבן וחסרת ודי זקה. פירש רש"י ז"ל: לפי שהן דברי תוכחות ומנה כאן כל המקומות שהכעיסו לפני המקום - לפיכך סתם את הדברים והזכירן ברמז מפני כבודן של ישראל. לכאורה קשה, שבדברים אלו היה משה רבינו מרמז 'בערבה' - בשביל מה שהכעיסו בערבה, 'מול סוף' - שהכעיסו בים סוף, ומה שתפלו על המן 'ודי זהב' - שעשו את העגל, והלא משה דיבר כאן עם בְּאֵי הארץ והם לא חטאו כלל בדברים אלו שבהם לא היה משה מלמד מדבר, רק כולם עמדו לחיים וכשחטאו אבותיהם עדיין הם לא היו בני עשרים שנה. ועוד יש לדקדק, כיון שבא לזכור ברמז המקומות היה לו לזכור כסדר, ולמה כתיב 'ודי זהב' באחרונה, שזו המעשה היה קודם 'בערבה'. ועוד קשה, שהתיבת 'אל' הוא לכאורה מיותר והיה די לנו באומרו 'לכל בני ישראל', ובתורתנו הקדושה אינו מיותר אפילו נקודה קטנה.

ונראה על דרך הנ"ל, דהנה לא כל הרוצה ליטול את השם יבא ויטול לאמור לי נאה להוכיח את ישראל, כי לזה צריך יראת שמים והתבוננות גדול. ואינו בנמצא איש אשר היכולת בידו להוכיח את ישראל - כי אם יחידי סגולה. ואיש אשר בא להוכיח אותם בדברי מוסר, צריך להתחזק בשני מידות אלו; האחד - שלא לבייש לשום איש מהשומעים, כמו שראיתי מצדיקים שהיו מספרים איזה מעשה שלפי הנראה היו הדברים שיחת חולין ממש, וכל אחד ואחד לקח לעצמו מזה המעשה מוסר גדול. ואפילו היו שומעים מאה אנשים או יותר - היה נראה לכל אחד ואחד שבשבילו דיבר הצדיק דברים אלו. מחמת שכל אחד ואחד היה מוצא בדברי צדיק מוסר - השקל לעניינו, נמצא שלא היה מבייש לשום בריה כלל - שלא ידע שום אחד למי המוכיח מוכיח. והמדה השנית - שצריך המוכיח להמליץ עבור ישראל לפני הבורא ברוך הוא כשמוכיח אותם; ואיש אשר הוא מוכיח על אופן זה - לו נאה להוכיח את ישראל.

וממי למידין זאת - ממש רבינו אבי החכמה, כשבא להוכיח את ישראל והיה רוצה שלא לביישם כלל, והיה מספר לפניהם המעשה של אביהם האבן חטאו, וזה גם כן אמר ברמז 'במדבר בערבה וגו'', וכל אחד מישראל לקח עצמו מאלה הדברים מוסר גדול, כי אין צדיק בְּאֵרֶץ שְׁלֹא יִחְטָא כָּל־שִׁפְגוֹם בענינים האלו, אף שהיה דקה מן הדקה - אף על פי כן גם על זה צריך לשוב, והיה מזכיר את עצמו על ידי ספורי הדברים של משה.

ומה שאמר אל כל ישראל וגם מה שהזכיר באחרונה ודי זהב - מחמת שבאמרו 'ודי זהב' היה ממליץ עבור ישראל, שכל מה שחטאו הוא בשביל רוב הזהב שהשפעת להם; משל למלך כדאיתא במדרש¹⁰, ושם הוא מביא שעל העגל היה ממליץ כן, והוא

¹ דברים פרק א: (א) אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר ה' ירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תפל ולבן וחסרת ודי זקה: רש"י: (א) אלה הדברים - לפי שהן דברי תוכחות ומנה כאן כל המקומות שהכעיסו לפני המקום בהן, לפיכך סתם את הדברים והזכירן ברמז מפני כבודן של ישראל: אל כל ישראל - אילו הוכיח מקצתן, היו אלו שבשוק אומרים, אתם הייתם שומעים מן עמכם ולא השיבותם דבר מן וכו', אילו היו שם היינו משיבים אותו, לך כנסם כולם ואמר להם הרי כולכם כאן כל מי שיש לו תשובה ישיב: במדבר - לא במדבר היו אלא בערבות מואב, ומהו במדבר, אלא בשביל מה שהכעיסוהו במדבר שאמרו (שמות טז ג) מי יתן מותנו וגו': בערבה - בשביל הערבה שחטאו בבעל פעור בשטים בערבות מואב: מול סוף - על מה שהמרו בים סוף בבואם לים סוף שאמרו (שם יד יא) המבלי אין קברים במצרים, וכן בנסעם מתוך הים, שנאמר (תהלים קז ז) וימרו על ים בים סוף, כדאיתא בערכין (טו א): בין פארן ובין תפל ולבן - אמר רבי יוחנן [רשב"י] חזרנו על כל המקרא ולא מצינו מקום ששמו תופל ולבן, אלא הוכיח על הדברים שתפלו על המן שהוא לבן, שאמרו (במדבר כא ה) ונפשנו קצה בלחם הקלוקל ועל מה שעשו במדבר פארן על ידי המרגלים: וחצרות - במחלוקתו של קרח. דבר אחר אמר להם, היה לכם ללמוד ממנה שעשיתם למרים בחצרות בשביל לשון הרע, ואתם נדברתם במקום: ודי זהב - הוכיח על העגל שעשו בשביל רוב זהב שהיה להם, שנאמר (הושע ב י) וכסף הרביתי לה זהב עשו לבעל:

² אור החיים: אשר דבר משה. פי' לפי שמצינו שהוכיח ישראל על מה שהמרו על ים בים סוף ויאמר האומר והלא אותם שהמרו על ים סוף כבר מתו ונשלמו בט"ו באב של שנת המ' (פתיחתא איכה רבתי) קודם מאמר זה של משה ואם כן אלה הצאן מה עשו שמוכיחם, לזה אמר אשר דבר משה פי' אם היו הדברים מפי ה' אין מקום לדבר להם קשות, אבל משה הוא המדבר ויכול ליסר גם אותם שהיו אז פחות מן עשרים שלא נגזרה גזירה כי בית דין של מטה מענישין מן י"ג, וכנגד אותן שהיו בן י"ג בים סוף הוא שדבר משה קשות: ... אל כל ישראל גם לאותן שכבר מתו שבתוכחותיו דבר על הראשונים ועל האחרונים על דרך אומרו (ישעי' מג) אביך הראשון חטא:

³ דברים רבה (וילנא) פרשה א סימן יג: ד"א יוסף עליכם ככם א"ר אחא יכולין היו ישראל לומר לו רבינו משה אנו יש בנו אחד מכל הדברים שאתה מוכיחנו וקבלנו תוכחותיך אלא שתקו לפיכך הוא אומר ככם צדיקים כיצא בכם מקבלים תוכחות ושותקים

⁴ תלמוד בבלי מסכת ערכין דף טז עמוד ב: אמר רבי אלעזר בן עזריה: תמימי אף יש בדור הזה שיועד להוכיח

⁵ דגל מחנה אפרים בראשית פרשת וירא: יש לפעמים יושב הצדיק בין כמה אנשים ומדבר עמהם כמה דברים גשמיים וסיפורים שכי' הנראה הם דברים בטלים ובאמת הצדיק הוא היושב דבוק מחשבתו בה' והדיבור שמדבר אף שלהם הם גשמיים ודברים בטלים והוא חושב ומסתכל בה דברים רוחניים דברים קדושים וכן בכל סיפורי העולם שמספרים לפניהם ומדברים עמו בכל ענינים הוא מסתכל תמיד ענינים קדושים באותן הדיבורים, וכמו ששמעתי מן א"ז נ"ע זללה"ה שמה שאומות העולם משוררים לידע"ר בכולם הם בחינת יראה ואהבה בהתפשטות מעילא לתתא בכל המדרגות התחתונים:

⁶ מאור ושמש דברים פרשת דברים: כאשר ידוע ומפורסם מאדמו"ר איש אלקים מו"ה אלימלך זצוק"ל שהיה עומד לפני ביתו וסבבוהו בני אדם בעגולה והוא היה עומד באמצע וסיפר איזה מעשה באיזה ענין לפניו, וכל אחד ואחד מהם היה לבו נשבר על שנים עשר קרעים, וכל אחד מהם סבר שסיפר המעשה הזאת עבורו ומרמז על מעשיו אשר לא טובים אשר עשה, וזה סבר שאליו הדברים מגיעים - כן היה אצל כל אחד ואחד. הגם שהצדיק כוננו בסיפור המעשה לאיזה ענין הצריך לו, או שמכין שייצא מהם איזה מוסר והנהגה, אף על פי כן עליו לא יבול והם שוים לכל נפש השומעים בדבריו.

⁷ תולדות יעקב יוסף ויקרא פרשת קדושים: ללמד דעת את המוכיח בשער את העם, לבל יפצה פיו ולשונו להוציא עון אשמת כל איש ואיש בפרטות, רק יבחר בתוכה מוסתרת לומר ברמז, וכמו שמצינו אלה הדברים - מפני שהם דברי תוכחת, אמרו וכו' אמרן ברמז במדבר בערבה וכו'. והטעם י"ל מפני ב' דברים, א' כי באומרו דברי קנטורין על ישראל שמחייב למטה בזכירת עונותם, פן ח"ו יהי' מקום למדת הדין הנקרא אלדים לקטר על ישראל למעלה,

⁸ ספר שפתי צדיק: על פי המדרש שהיו יכולין להשיב שהחטאים שהוכיח לא המה חטאו רק אבותם, דלכך ברכן יוסף ה' עליכם מקבלי תוכחות כיצא בכם, ודומה ששמעתי מזקיני הק' ז"ל שעל ידי שלמד מרע"ה עמם החטאים הרגישו מה שה' בהם נדנוד שייכות לזה כי כל ישראל אחד המה, ודורות אחרונים ומיעוט דעותינו גם באבותינו פגם שחטאו,

⁹ תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לב עמוד א: מאי ודי זהב? אמרי דבי רבי ינאי, כך אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, בשביל כסף זהב שהשפעת להם לישראל עד שאמרו די - הוא גרם שעשו את העגל. אמרי דבי רבי ינאי: אין ארי נוהם מתוך קופה של תבן אלא מתוך קופה של בשר. אמר רבי אושעיא: משל, לאדם שהיתה לו פרה כחושה ובעלת אברים, האכילה כרשנין והיתה מבעטת בו. אמר לה: מי גרם לך

היה ממליץ בזה על כל העבירות שעשו. כי באמת היא מליצה גדולה, כמו שמליצה היא טובה עבור העני שמחמת דחקות חלילה עשה שלא כהוגן¹¹ - כן היא המליצה עבור העשיר¹².

וזה פירוש הכתובים **אלה הדברים אשר דבר משה 'אל' כל ישראל** פירוש, [והוא מלשון (בראשית לח כה)¹³ אֶל חַמְיָה, וְאֶל הַלֵּקֶחַ אֶרֶון הָאֱלֹהִים (שמואל א' ד יט)]¹⁴ פירוש: עבור. היינו עבור כל ישראל, שבדברים אלו היה ממליץ עבורם, ובמה שהיה מספר לפניו 'בערבה מול סוף' - היה כל אחד לוקח לעצמו מוסר, והוא לא היה מבייש אותם כלל, ובאחרונה אמר 'ודי זהב' ובדברים אלו היה המליצה, כדאיתא במדרש 'בשביל זהב שהשפעת להם', כנ"ל¹⁵.

ה' אֱלֹהֵיכֶם הִרְבָּה אֶתְכֶם וְהִנֵּכֶם הַיּוֹם כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרֵב¹⁶. פירש רש"י ז"ל¹⁷, הנכם משולים כיום קיימים לעולם כחמה וכלבנה וככוכבים. והנה במדרש רבה (דב"ר א יד)¹⁸ איתא רק ככוכבים דייקא, ולא כחמה ולבנה שעתידין לעתיד לבוא להתבייש, שנאמר (ישעיהו כד כג) וְחִפְּרָה הַלְבָּנָה וּבֹשָׁה הַחֲמָה, עיין שם. והנה יש להבין מה זה 'חיים וקיימים לעולם ככוכבים', וכי חיו אותו הדור לעולם ככוכבים - הלא מתו, ומה זה 'הנכם קיימים לעולם'.

הענין הוא כך; דאיתא בגמרא (חולין ס ב) אמרה הלבנה לפני הקדוש ברוך הוא אי אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד, אמר לה לך מעטי את עצמך. דהנה כל העולמות מקבלים ומשפיעים; לדוגמא הארץ מקבלת השפע מן השמים, והשמים מעולם שלמעלה, והעולם שלמעלה מקבלים, ועליון מעליון ממנו, עד אין - סוף ברוך הוא וברוך שמו שהוא יחיד ומיוחד. וכל שאר העולמות הם משפיעים ומקבלים, משפיעים למה שלמטה מהם - ומקבלים ממה שלמעלה מהם. וגם הארץ מקבלת השפע מלמעלה ומשפיע לבני אדם. ובני אדם גם כן משפיעים ומקבלים, כמובן לנבונים מתוך ספרים קדושים¹⁹. והנה השמש מקבלת השפע מלמעלה ומשפיע ללבנה, והיא משפיעה גם כן למטה והיא מקבלת ומשפיעה גם כן כשמש. וזה שטענה הלבנה אי אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד* אמר לה הקדוש ברוך הוא לך מעטי את עצמך פירוש, שאף על פי כן צריך המקבל להיות קטן מהמשפיע, על כן לך מעטי את עצמך.

והנה איתא בגמרא (ברכות מח ב)²⁰ אין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא, ארכיות ארכיות יש²¹. נמצא, כשיגיע זמןו של הצדיק זה שיהיה הוא בדורו המשפיע - צריך אחר לדחות לפניו, כי ארכיות ארכיות יש, ואין מלכות נוגעת בחברתה, לאפוקי אם הצדיקים בדורם אינם רוצים זה להיות להם איזה התמנות, רק רוצים שיהיה להם חברותא לעבוד את ה' יתברך שמו עם חברים יחד להתחזק זה את זה לעבודת ה' - אזי אין צריך לדחות אחר מפניו. והנה סגולה זאת מצאנו ראינו בכוכבים, שאין כוכב אחד משפיע בחבירו כחמה ולבנה - רק כל אחד הוא ממונה על איזה דבר ועל הסגולה המיוחדת לו, וכל הכוכבים הם חברים ביחד ועובדים השם יתברך.

וּמִשֵּׁם בְּאֶרֶץ, זה הוא ככוכבי השמים שהם קיימים לעולם אף אתם קיימים לעולם בזמן שתהיו דוגמת הכוכבים שהם חברים ביחד - תהיו קיימים לעולם, ולא יצטרכו לדחות אחד מפני חבירו, כמו שנאמר לעתיד (ירמיהו לא לג)²² וְלֹא יִלְמְדוּ אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וְגו'²³, ודו"ק והבן.

שתהא מבעטת ב' - אלא כרשינין שהאכלתיך. אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: משל, לאדם אחד שהיה לו בן, הרחיצו וסכו, והאכילו והשקהו, ותלה לו כיס על צוארו, והושיבו על פתח של זונות, מה יעשה אותו הבן שלא יחטא?

¹¹ תלמוד בבלי מסכת עירובין דף מא עמוד ב: תנו רבנן: שלושה דברים מעבירין את האדם על דעתו ועל דעת קונו, אלו הן: עובדי כוכבים, ורוח רעה, ודקדוקי עניות.

¹² רוב עושרו נפתחה לעבירה

¹³ בראשית פרק לח (וישב): (כה) הוּא מוֹצֵאת וְהִיא שֹׁלְחָה אֶל-חַמְיָה לֵאמֹר לֹאִישׁ אֲשֶׁר-אֶלֶה לוֹ אֲנִי הִנֵּה וְתֹאמַר הַפְּרֵא לִמִּי הַחֲתָמָה וְהַפְּתִילִים וְהַמָּטָה הָאֵלֶּה:

¹⁴ שמואל א פרק ד: (כא) וַתִּקְרָא לְנֹעַר אִי-כְבוֹד לֵאמֹר גִּלְהָד כְּבוֹד מִיִּשְׂרָאֵל אֶל-הַלֵּקֶחַ אֶרֶון הָאֱלֹהִים וְאֶל-חַמְיָה וְאִישָׁהּ:

¹⁵ רש"י: אל הלקח - כמו על הלקח ואין צריך לזוזו מלשון אל למי שידוע להבין דברו:

¹⁶ ולכן הזכיר זאת באחרונה אף שקדמה, כי בזה המליץ טוב על כל החסאים

¹⁷ דברים פרק א: (ט) וְאֵמַר אֲלֵכֶם בְּעֵת הַהִיא לֵאמֹר לֹא-אוֹכֵל לְבִדִּי שָׂאתָ אֶתְכֶם: (י) וְהִנֵּה אֱלֹהֵיכֶם הִרְבָּה אֶתְכֶם וְהִנֵּה הַיּוֹם כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לְרֵב:

¹⁸ רש"י: (י) והנכם היום ככוכבי השמים - וכי ככוכבי השמים היו באותו היום, והלא לא היו אלא שישים רבוא, מהו והנכם היום, הנכם משולים כיום, קיימים כחמה וכלבנה וככוכבים:

¹⁹ דברים רבה (וילנא) פרשה א סימן יד: אמר לפניו רבש"ע למה לא משלת את בניך בחמה ובלבנה שהם גדולים מכוכבים אמר לו הקדוש ברוך הוא חייך חמה ולבנה יש להם בושא לע"ל מנין דכתיב (שם כד) וחפרה הלבנה ובושה החמה וגו' אבל הכוכבים אין להם בושא לעולם מנין שכן כתיב (יואל ב) וידעתם כי בקרב ישראל אני ואני ה' אלהיכם ואין עוד וגו'.

²⁰ ספר שערי אורה - שער חמישי: נמצאת כל מעלה ומעלה שיש בה שני עניינים, כח קיבול לקבל השפע ממי שלמעלה הימנה, וכח השפע להשפיע טובה במי שלמטה הימנה,

²¹ תלמוד בבלי מסכת ברכות דף מח עמוד ב: ורבי יוחנן אמר: לפי שאין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא.

²² רות רבה (וילנא) פרשה ב סימן ח: דאמר ר' שמואל בר אבא בשם ר' יוחנן ארכיות ארכיות הן ואין אחד מהן נכנס לתוך ארכי של חברו אפילו כמלא נימא,

²³ ירמיהו פרק לא פסוק לג: (לג) וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד אִישׁ אֶת-רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶת-אֲחִיו לֵאמֹר דַּע אֶת-יְקֹנֶךָ כִּי-כֹלֶם יְדַעוּ אוֹתִי לְמַקְטָנִם וְעַד-גְּדֻלָּתִי נֶאֱמַר-יְקֹנֶךָ כִּי אֶסְלַח לְעֹשֶׂיךָ וְלֹא אֶפְרָעְךָ עוֹד: ס

²⁴ מאור ושמש שמות פרשת בשלח: לעתיד, יתקן כל אחד חלק נשמתו עד שרשו, ויעלו הניצוצין הקדושים, והחיצוניות יתבטלו מכל וכל, ויופיע אז אור בהירות אלהותו בכל העולמות, ויהיה העיגול והקו שוה, ולא יהיה אז בחינת דָּכָר וְנוֹקְבָא כי כולם בשוה ישיגו אור אלהותו יתברך שמו. כמו בְּדָבָר עָגֹל, שאין ראש וסוף; ולא יצטרך עוד שום אדם ללמוד מחבירו, כמו בְּמַחֲזֹל הַפָּרֶס, שהוא מִקָּו הַאֲמָצִי קרוב לכל העיגול בשוה, כן אז ישיגו כולם מאור הבהירות אלהותו בשוה, כדכתיב (ירמיהו לא לג) וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ, כִּי כָלִם יְדַעוּ אוֹתוֹ מִקְטָנִם וְעַד גְּדֻלָּתִם.

ותקרבון אלי פלכם ותאמרו נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו וגו' את הדרך אשר נעלה בה ואת הערים אשר נבא אליהן ויטב בעיני הדרך וגו'.²⁴ ראוי להבין מה הלשון 'ויחפרו' היה לו לומר 'ויתורו'.²⁵ עוד יש לתת לב על אמרו 'ויטב בעיני הדבר'; ויקשה קושיית רש"י²⁶, שאם בעיני משה היה טוב - למה אמרה בתוכחות. עוד אמרו 'ויאמרו טובה הארץ', הלא מרגלים גינו אותה והוציאו דיבה עליה, ועיין ברש"י ז"ל²⁷.

אמנם הענין הוא, על פי מה שאמרנו למעלה בפרשת מסעי, כי מה שבקשו בני ראובן ובני גד את ארץ סיחון ועוג היתה כוונתם לשם שמים²⁸, יעוין שם באורך. [וכן עתה²⁹ באו ברמאות למשה לרמות אותו, יעוין שם במפרשים³⁰ לפי דרך המדרש, שדרשו 'ויחפרו' פירושו לגלות מטמוניות שחפרו הכנענים וטמנו בארץ]³¹. ולדרכנו יתכן, שכך אמרו למשה רבינו שאין רצונם שיספרו המרגלים בשבח הארץ בזבת חלב ודבש, מפני אשר אין כוונתם לתאוות חמדת תענוגי תבל ומאכלים הערבים, רק כוונתם לנחול את הארץ הקדושה מפני אשר אורה מחכים בתורה, ואין תורה כתורת ארץ ישראל, ושם שער השמים שיעלו התפילות דרך שם כידוע, ועל זה שמו קנמת פניהם בביאת הארץ.

וענין שילוח מרגלים - כבר פירש האלשיך הקדוש, מפני שהגם שידעו על פי הנביא הנאמן את דרכם - עם כל זאת אינו דומה שומע דבר הנאמר בנבואה לבדה, לשומע דבר מפי איש נאמן אשר ראה אותו בחוש הקראות ועיניו בשר, למען ידעו בחוש את הדרך אשר יעלו בו, ובאיזה הערים אשר יבואו בהם בראשונה, ומפני זה שלחו המרגלים³².

וזוהו ביאור הכתוב באמרם **ויחפרו לנו את הארץ** לשון 'יחפרה'³³, שהיא שאינם רוצים לשמוע בשבחה למען תהיה כוונתם רק לשם שמים, ואדרבה מרוצים הם שיגנו אותה המרגלים, למען תהיה ביאתם בלתי לה' לבדו להגות בתורתו. וענין שילוח מרגלים היא רק שישבו אותנו דבר ביאורו, באיזה לשון הם מדברים³⁴, ומה צרכם לדעת זאת יעוין במפרשים³⁵. גם למען ידעו הדרך והערים בחוש, לא בתורת אמונת הנבואה כנ"ל. ועל כן כששמע משה דבריהם הוטב בעיניו, מפני כי האמין לדבריהם אשר יכונו לשם שמים, וזה אמרו ויטב בעיני הדבר.

ולפי דרכינו גם זה היה מן התוכחות, מה שאמר **וישיבו אותנו דבר ויאמרו טובה הארץ** כי המרגלים עשו היפך השליחות, שהרי ישראל אמרו שאין חפצם בשבח משמני הארץ ונדשנה מפני אשר כוונתם רצויה בלתי לה', והמרגלים לא כן עשו - רק אמרו (במדבר יג כז)³⁶ **בָּאנו אֶל הָאָרֶץ וְגַם זָבַת חֶלֶב וְדִבְשׁ וְזֶה פְּרִיָּהּ**, ומעלו בשליחות ישראל³⁷ נוסף על מה שגינו אותה באמרם (שם פסוק כח) **אָפֶס כִּי עָז הָעָם**.

²⁴ דברים פרק א: (כב) **ותקרבון אלי פלכם ותאמרו נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הדרך אשר נעלה בה ואת הערים אשר נבא אליהן: (כג) ויטב בעיני הדרך ואקח מקם שנים עשר אנשים איש אחד לשבט:**

²⁵ אלשיך: ב. מה ענין אומרו ויחפרו, ולא אמרו ויתורו.

²⁶ רש"י: (כג) ויטב בעיני הדבר - בעיני ולא בעיני המקום. ואם בעיני משה היה טוב למה אמרה בתוכחות, משל לאדם שאומר לחבירו מכור לי חמור זה, אמר לו הן. נותנו אתה לי לנסיון, אמר לו הן. בהרים וגבעות, אמר לו הן. כיון שראה שאין מעכבו כלום, אמר הלוקח בלבו, בטוח הוא זה שלא אמצא בו מום. מיד אמר לו טול מעותיך ואיני מנסהו. מעתה אף אני הודיתי לדבריהם, שמא תחזרו בכם כשתראו שאיני מעכב, ואתם לא תחזרתם בכם:

²⁷ רש"י דברים פרק א פסוק כה: ויאמרו טובה הארץ - מי הם שאמרו טובתה, יהושע וכלב:

²⁸ מאור ושמש במדבר פרשת מטות: יש להבין, מה היה כוונתם של בני ראובן ובני גד צדיקים וקדושים כאלו שהיו מעדה השלימה מבאי הארץ, מאותן הכתוב עליהם (דברים ד ד) **חיים פלכם היום** - יחפצו לשבת בחוץ לארץ שהיא ארץ סיחון ועוג, ולא ירצו לעלות לארץ הקדושה ליטול שם נחלה בארץ ישראל. וכו'

²⁹ כשבאו ב" ויאמרו נשלחה אנשים לפנינו...

³⁰ אור החיים במדבר פרק ג פסוק ב (שלח): הנה ממה שדקדקו במאמרם ז"ל ואמרו נלכד בידם יורה שבמרמה דברו ולכדוהו בערמה, ואין ידוע מה היא מרמה שדברו בפיהם שבה נלכד: אכן ב' מיני ריגול הם, הא' הוא ריגול לדעת דרך אשר יעלו בה, גם לדעת אם יטריחו כל ישראל לעלות או חלק אחד מהם, וכמאמר מרגלי העי שהשיבו ליהושע (יהושע ז) אל יעל כל העם כאלפים איש או כשלשת אלפים איש יעלו וגו' אל תיגע שמה את כל העם, וריגול זה לא ירגל אלא את העיר אשר יבאו שמה וכשיכבשוהו ויסימו לצור על עיר אחרת ירגלוה אחת לאחת, וריגול ב' הוא ריגול כללי, זה יורה כי רוצים לראות ולשער אם יש כח בהם לכבוש, והוא הריגול שהסימו ישראל לשלוח לרגל הוא לכללות ארץ כנען כמו שמפורש במעשה, וזה יגיד מיעוט האמונה בה' וביקוש תואנה, ולזה אמרו במדרש שלא רצה משה עד שנתחכמו במרמה וידברו לו שלצד הטמנת הממון הם שולחים, וטעם זה צודק בכל ארץ כנען ונלכד בידם ושלח מרגלים לתכלית זה כי אין רע בדבר, כמו כן יהושע שלח מרגלים לסיבה הצריכה כמו שכתבתי ואין רע אלא דוקא בטעם ריגול שהיה בדעת ישראל בגניבת דעת משה:

³¹ ילקוט שמעוני תורה פרשת שלח רמז תשמב: אמרו ישראל משה רבינו נשלחה אנשים לפנינו, אמר להם למה, אמרו לו שכבר הבטיחנו הקדוש ברוך הוא ואמר לנו שאנו נכנסים לארץ כנען וירשין כל טוב שנאמר ובתים מלאים כל טוב, והרי שמעו שאנו נכנסים והם עושין בהן בתי מטמוניות אם מטמינים הן את ממונם ואנו נכנסין ולא נמצא כלום נמצא דברו של הקדוש ברוך הוא בטל, אלא ילכו מרגלים לפנינו, ויראו לנו את הארץ אין כתיב כאן אלא ויחפרו לנו ילכו ויעמדו על מה שחפרו בארץ, כיון ששמעו כן נלכד בידן שנאמר ויטב בעיני הדבר,

³² אלשיך: דבר כו', לומר, הן אמת כי גם זה פי' ה' דבר ונאמן הוא יתברך לעד, אך הנה אמר אליך ולא לנו, וגם הוא אל ולא איש, ויותר מתיישב לב האדם באדם כמותו המדבר בו פנים בפנים, ומשקיט לבו ואומר אל תירא, כי אני הייתי במקומות ההם וידעתי איזו דרך ישרה שיבור לו האדם, וזה אמרו נשלחה אנשים כמונו, וישיבו אותנו ממש דבר פה אל פה את הדרך כו'. מה שאין כן עד כה, כי הוא יתברך דבר אותך ולא לנו דבר. ועם שהוא אמת וטוב, הנה יותר הוא מתיישב לבב אנוש מהדובר בו והוא אנוש כערכו:

³³ תלמוד בבלי מסכת סוטה דף לד עמוד ב: אמר ר' חייא בר אבא: מרגלים לא נתכוונו אלא לבושתה של ארץ ישראל, כתיב הכא: ויחפרו לנו את הארץ, וכתב התם: ויחפרו הלבנה ובושה החמה וגו'.

³⁴ רש"י: וישבו אתנו דבר - באיזה לשון הם מדברים:

ספרי: וישיבו אתנו דבר, באיזה לשון הם מדברים. את הדרך אשר נעלה בה, אין לך דרך שאין בה עקמות אין לך דרך שאין בה כמנות אין לך דרך שאין בה פרשות.

³⁵ שפתי חכמים דברים פרק א פסוק כב אות ד דאם: ד דאם לא כן דבר למה לי ונפקא מינה בזה באיזה לשון מדברים כדי שירגישו בדבר אם אחד משבע האומות ישנה בלושו שאר אומות שיכירו אותו כדי שיקיימו הלאו דלא תחיה כל נשמה וזה אי אפשר אלא כשידעו לשונם ידעו מאיזה אומה הם ועוד יש פירושים אחרים:

³⁶ במדבר פרק ג (שלח): (כז) **ויספרו לנו ויאמרו בָּאנו אֶל-הָאָרֶץ וְאֵשֶׁר שָׁלַחְתָּנוּ וְגַם זָבַת חֶלֶב וְדִבְשׁ הִוא וְזֶה-פְּרִיָּהּ: (כח) אָפֶס כִּי-עָז הָעָם הַיֹּשֵׁב בָּאָרֶץ וְהָעָרִים בְּצֻרֹת גְּדֹלֹת מְאֹד וְגַם-יְלָדֵי הָעָנָק רָאִינוּ שָׁם:**

³⁷ ולכן הזכיר זאת בתוכחות שאף במקצת הטוב שאמרו על הארץ מעלו בשליחות